

Jiná varianta:

- Jak jsem přišel/přišla ke svému jménu
- Věříš mi?
- Klubíčko

Cíl – rozvoj komunikace mezi spolužáky.

- Ostré slyšení
- Slepý a němý
- Hrady z karet (varianta s použitím pouze jedné ruky)

Cíl – ukončení školního roku, společné zážitky, rozloučení skupiny.

- Divadelní představení (za předpokladu, že úkol byl třídě v nedávné minulosti zadán a byla rozdělena do skupin)
- Vzkazy na záda

ZÁVĚREM K ROZVOJI SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ VE ŠKOLE

Efektivita edukačních aktivit ve škole přímo souvisí se sociálními fenomény školních interakcí. Podpořit rozvoj sociálních dovedností ve škole znamená orientovat se v otevřeném prostoru vedoucím například k tomu, aby se učitelé a žáci ve škole cítili dobře, aby snadněji probíhaly socializační procesy v kterémkoli věkovém období, aby se umocňoval kognitivní rozvoj žáků. Mnohdy se setkáváme s argumentem, že nejdůležitější součástí profesních dovedností učitele je jejich oborová příprava, omezeně pak průprava didaktická a ostatní se dostává jaksi samo, tím, že učitel je ve škole a postupně se rozšiřuje jeho pedagogická praxe. Ačkoli to takto odkrytě formuluje málokdo, v reálném vzdělávání a přípravě budoucích učitelů jsme s tímto pohledem konfrontováni často. Jde však o cestu, na kterou tak vysíláme učitele a říkáme, aby se profesním sociálním dovednostem učil v interakci se žáky „pokusem a omylem“, což je rozhodně nejméně efektivní způsob učení. V současném psychologickém poznání jen těžko můžeme připustit, aby se žáci stali „terčem“ takového působení učitele. Považujeme to rovněž za neetické a neprofesionální. Rozhodně přijatelnějším způsobem je podporovat rozvoj profesních dovedností učitelů v sociální oblasti (samozřejmě i didaktické a diagnostické). Z praxe ovšem víme, že mají-li učitelé přiměřeně rozvinuté sociální dovednosti, dovedou lépe využívat zároveň dovednosti oborové, didaktické i diagnostické.

Rozvoj sociálních dovedností je dlouhodobý proces, který provází celou pedagogickou praxi každého učitele. Jsou samozřejmě etapy, kdy může probíhat intenzivněji – například v pregraduálním vzdělávání učitelů, v různých programech jejich postgraduálního vzdělávání, při přechodu učitele z jedné školy na druhou (z jednoho stupně na jiný stupeň školy), při změně vzdělávací koncepce apod. Ale zároveň každodenně učitel získává podněty k rozvoji těchto dovedností a měl by mít informace či nástroje, jak jich využít.

Rozvíjející a preventivní programy zaměřené na sociální dovednosti žáků jsou nenahraditelnou sestavou aktivit, jež podporují výsledky edukace a které se zásadním způsobem podílejí na sociálním vývoji a rozvoji žáků s přesahem do jejich každodenního fungování třeba ve vrstevnických vztazích či v rodinných vztazích – tj. obecněji řečeno ve vztazích a procesech interpersonálních a společenských. To rozhodně není málo a škola se nemůže zříci této odpovědnosti za rozvoj žáků v uvedené oblasti. Vedle toho je třeba připustit, že nelze možnosti rozvoje sociálních dovedností ve škole přeceňovat. Má-li být jakákoli podoba sociálněpsychologického výcviku skutečně efektivní cestou k podpoře profesních dovedností učitele a sociálních dovedností žáka, je důležité znát konkrétní reálné výcvikové možnosti. Anž bychom aspirovali na úplný výčet obecnějších cílů programů rozvoje sociálních dovedností a jejich využití ve škole, snažíme se závěrem reflektovat několik oblastí jejich uplatnění. Jejich proporce a důraz, který na ně budou klást konkrétní výcvikové programy, se může dynamicky proměňovat s ohledem na skupinu účastníků (učitelé, žáci), na jejich věk (žáci prvního či druhého stupně ZŠ, žáci SŠ) a na aktuální situaci (příchod nového žáka, problémy s agresivním chováním některých žáků, seznámení žáků s novou školou atd.).

Program rozvoje sociálních dovedností ve škole může sloužit jako řízená kompenzace přirozeně probíhajících procesů sociálního učení v rodině a v širší společnosti. Současná doba tyto přirozené procesy poněkud proměňuje vzhledem k rostoucímu podílu elektronických médií na sociální komunikaci či ubývání společného času, který děti tráví s rodiči. S proměňující se sociální realitou může ubývat přirozených situací stimulujících rozvoj sociálních dovedností – zůstává méně času pro společné kontakty i společné aktivity v rodině, namísto přirozeného komplexního sociálního učení přibývá selektivních a institucionálně strukturovaných aktivit. Zároveň je i více možností, jak se stáhnout do soukromí a vyhnout se tlakům, které ve svém důsledku nakonec k sociálním kontaktům a jejich trénování, a tedy i jejich rozvoji vedou. Díky tomu se role školy stává na poli socializace tak významnou a nezastupitelnou. Se změnami ve společnosti navíc souvisí, že také škola ztrácí svou funkci jedinečného zdroje informací a pouhé předávání znalostí žákům je nedostačující. Prostřednictvím rozvoje komunikace, spolupráce i jiných sociálních dovedností ovšem podporujeme výměnu zkušeností mezi žáky a učitelem, vedeme žáky ke společné diskusi a tím jim pomáháme o získaných informacích přemýšlet. Toto se v současném vzdělávání stává významnou hodnotou.

Méně příležitosti trénovat sociální dovednosti v reálné přirozené situaci zvyšuje význam míst, kde se takovéto dovednosti rozvíjejí. V této souvislosti roste i význam školy jako místa s možnostmi tréninkově profesními, které připravuje žáky středních škol pro kvalifikovaný výkon budoucí profese. Vedle vybavení znalostními kompetencemi narůstá význam školy v této oblasti. Současně potřeba učitelů zvládat sféru sociálních dovedností vytváří poptávku také po programech pro učitele, neboť role učitele „socializátora“ klade zvýšené nároky na práci s vlastní osobou i s vlastními komunikačními a sociálními dovednostmi. V této oblasti existuje relativně bohatá nabídka kurzů a výcvikových programů, někdy ovšem realizovaných podle více méně univerzálního automaticky komponovaného programu, ale spíše můžeme očekávat další diferenciaci v rozvoji specifických sociálních dovedností. Pro učitele stejně jako pro žáky otevírají výcvikové programy relativně bezpečné pole. Žáci mohou navazovat poněkud jiný kontakt s autoritou učitele a vtahovat ho do svých problémů, aniž by například dospívající otevřeně žádali o pomoc a „zadali“ si tak před svými vrstevníky.

S ohledem na prevenci v různých oblastech života je možné chápat i výcvik sociálních dovedností ve škole jako preventivní přípravu na některé obtížné životní situace, jež souvisejí s problematikou sociálních dovedností či komunikace. Významné je rovněž předcházení některým zbytečným konfliktním či stresujícím situacím v důsledku efektivnější komunikace. Z dlouhodobého hlediska hraje roli i pozitivní zkušenost s takovými programy ve škole. Studenti, kteří jimi prošli a odnášejí si pozitivní zážitek, se časem stanou rodiči, kteří takovou formu práce budou podporovat ve škole a dost možná rozvíjet i ve vlastní rodině nebo při naplňování své profesní dráhy.

Souhrnně můžeme říci, že cíle sociálněpsychologických výcvikových programů směřují do oblasti všeobecné kultivace jedince, podporují jeho sociální gramotnost (sociální a komunikační kompetence, flexibilitu a sebeakceptaci, orientaci v pracovních i mezilidských vztazích, zvládání konfliktních situací, senzitivitu vůči druhým atd.) a tím se stávají nepostradatelnými pro edukaci. Přirozenou a nezbytnou součástí takových programů je také rozvoj sociálních dovedností v běžném životě školy, při každodenních příležitostech, což ovšem vyžaduje náležitě rozvinutou sociální gramotnost všech učitelů.

LITERATURA

- ANGELO, T. A. A teacher's dozen: Fourteen general, research-based principles for improving higher learning in our classrooms. *AAHE Bulletin*, 1993, r. 45, č. 8, s. 3–13.
- BABAD, E. Measuring and Changing Teachers' Differential Behavior as Perceived by Students and Teachers. *Journal of Educational Psychology*, 1990, r. 82, č. 4, s. 683–690.
- BEAUFORTOVÁ, K. a kol. *Umění komunikace ve škole*. [CD-ROM]. Praha: SPIN, o. s., AISIS, o. s., LANGMaster GROUP, s. r. o., 2004.
- BELZ, H. – SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.
- BERKMAN, L. F. – BRESLOW, L. *Health and ways of living: The Alameda county study*. New York: Oxford University Press, 1983. ISBN 10: 0195032160.
- BIDLOVÁ, E. Videotrénink interakcí pomáhá učitelům zlepšit jejich práci. *Moderní vyučování*, 2002, 8, č. 10, 6–7.
- BIDLOVÁ, E. *Sociální dovednosti učitele a možnosti jejich rozvíjení*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, katedra psychologie, 2005. 176 s.
- BLATNÝ, M. – POLIŠENSKÁ, V. A. – BALAŠTIKOVÁ, V. – HRDLIČKA, M. Problematika rizikového chování vývoje dětí a dospívajících: hlavní témata a implikace pro další výzkum. *Československá psychologie*, 2005, r. 49, č. 8, s. 524–539.
- BLAŽKOVÁ, V. – MALÁ, P. Psychická zátěž učitelů a další rizikové faktory. In ŘEHULKA, E. (ed.). *Teachers and Health 6*. Brno: Paido, 2004, s. 121–126. ISBN 80-7315-093-X.
- BLAŽKOVÁ, V. – ŠULCOVÁ, Z. – MALÁ, P. Decreasing Risk of Psychological Load in Elementary School Teachers and Possibility of Risk Objectification. In ŘEHULKA, E. (ed.). *School and health 21*. Brno: Paido, 2006, s. 475–482. ISBN 80-7315-119-7.
- BONNY, A. E. et al. School Disconnectedness: Identifying Adolescents at Risk. *Pediatrics*, 2000, r. 106, č. 5, s. 1017–1021.
- BRAUN, R. *Dotazník pro zjišťování vztahů a klimatu ve třídě B3* [on-line]. [cit. 7. 2. 2009]. Převzato z: <http://www.diagnostikaskol.cz>.
- BRONS, CH. *Cursus Map Video – Interactie – Begeleiding op School (VIB – S)*. Groningen: SPIN, 1995.
- BRONS, CH. – BEAUFORTOVÁ, K. – BIDLOVÁ, E. – MORAVČÍKOVÁ, V. *Videotrénink interakcí ve škole*. (Manuál kurzu pro učitele.) Praha: SPIN, 1997.
- BRONS, CH. – HEIJKANT, C. van den – WEGEN, R. van der. *Nota Scholenproject*. Utrecht: SPIN, 1995.
- BUDA, B. *Empatia: psychológia učenia a vžitia sa do druhého*. Nové Zámky: Psychoprof, 1994. 340 s. ISBN 80-967148-0-5.
- CALDARELLA, P. – MERRELL, K. W. Common Dimensions of Social Skills of Children and Adolescents: A Taxonomy of Positive Behaviors. *School Psychology Review*, 1997, r. 26, č. 2, s. 264–278.

- CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994. 289 s. ISBN 80-7178-014-6.
- CATALANO, R. F. et al. The Importance of Bonding to School for Healthy Development: Findings from the Social Development Research Group. *Journal of School Health*, 2004, r. 74, č. 7, s. 252–261.
- COOK, C. R. et al. Social Skills Training for Secondary Students with Emotional and/or Behavioral Disorders: A Review and Analysis of the Meta-Analytic Literature. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 2008, r. 16, č. 3, s. 131–144.
- COTTERELL, J. *Social Networks in Youth and Adolescence*. London, New York: Routledge, 2007. ISBN 978-0-415-35950-5.
- ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. 302 s. ISBN 80-85866-15-3.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1997. 424 s. ISBN 80-7066-534-3.
- DEKKER, J. M. – BIEMANS, H. M. B. *Video-hometraining in gezinnen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum, 1994.
- DEVITO, J. A. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vydání. Praha: Grada, 2008. 512 s. ISBN 978-80-247-2018-0.
- DOLL, B. – ZUCKER, S. – BREHM, K. *Resilient Classrooms*. New York: The Guilford Press, 2004. 165 s. ISBN 1-59385-001-8.
- FÉROVÁ, J. *Sociální klima školy a školní třídy. Písemná práce*. Praha: katedra psychologie FF UK, 2003, 12 s. (interní materiál).
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. 383 s. ISBN 80-7178-626-8.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Praha: Portál, 2003. 383 s. ISBN 80-7178-626-8.
- FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesty, 1994. 212 s. ISBN 80-85139-29-2.
- GAGE, N. L. – BERLINER, D. C. *Educational psychology*. Boston: Houghton Mifflin Comp., 1984. 809 s. ISBN 0-395-32762-8.
- GAVORA, P. *Akí sú moji žiaci? Pedagogická diagnostika žiaka*. Bratislava: Práca, 1999. 239 s. ISBN 80-7094-335-1.
- GAVORA, P. *Učitel a žáci v komunikaci*. Brno: Paido, 2005. 165 s. ISBN 80-7315-104-9.
- GILLERNOVÁ, I. Sociální psychologie školy. In VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. s. 259–302. ISBN 80-7178-269-6.
- GILLERNOVÁ, I. Konflikty a jejich zvládání. In KOMÁRKOVÁ, R., SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie III*. Praha: Grada, 2001. s. 77–87. ISBN 80-247-0180-4.
- GILLERNOVÁ, I. – BIDLOVÁ, E. Sociální dovednosti učitele a možnosti jejich rozvíjení pomocí videotréninku interakcí. In GILLERNOVÁ, I., MERTIN, V. (eds.). *Psychologické problémy člověka v měnícím se světě I*. Studia psychologica IX. Univerzita Karlova, Praha: Karolinum, 2001, s. 153–164. ISBN 80-246-0299-7.
- GILLERNOVÁ, I. – HERMOCHOVÁ, S. – ŠUBRT, R. *Sociální dovednosti učitele*. Praha: SPN, 1990. 109 s. ISBN 80-7066-039-2.
- GILLERNOVÁ, I. – ŠTĚTOVSKÁ, I. Sociální dovednosti učitele: možnosti ovlivnění školního klimatu. In CHRÁSKA, M., TOMANOVÁ, D., HOLOUŠOVÁ, D. (eds.). *Klima současné české školy. Sborník příspěvků z 11. konference ČPdS*. Brno: Konvoj, 2003, s. 144–158. ISBN 80-7302-064-5.
- GOLEMAN, D. *Emoční inteligence*. Praha: Columbus, 1997. 348 s. ISBN 80-85928-48-5.
- GRÁC, J. *Exemplifikácia: vzory a modely v životě člověka*. Bratislava: Obzor, 1990. 423 s. ISBN 80-215-0097-2.
- GREENBERG, M. T. et al. Enhancing School-Based Prevention and Youth Development Through Coordinated Social, Emotional, and Academic Learning. *American Psychologist*, 2003, r. 58, č. 6/7, s. 466–474.
- GRESHAM, F. M. – SUGAI, G. – HORNER, R. H. Interpreting Outcomes of Social Skills Training for Students with High-Incidence Disabilities. *Exceptional Children*, 2001, r. 67, č. 3, s. 331–344.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 80-247-1168-3.
- HELUS, Z. – HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1992. 153 s.
- HERMOCHOVÁ, S. *Sociálně psychologický výcvik II: příručka pro vedoucí skupin*. Praha: SPN, 1988. 138 s.
- HERMOCHOVÁ, S. *Teambuilding*. Praha: Grada, 2006. 113 s. ISBN 80-247-1155-9.
- HORÁKOVÁ-HOSKOVCOVÁ, S., SUCHOMELOVÁ-RYNTOVÁ, L. *Výchova k psychické odolnosti dítěte: Silní pro život*. Praha: Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2206-1.
- HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada, 2006. 160 s. ISBN 80-247-1424-8.
- HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2002. 125 s. ISBN 80-246-0436-1.
- HRABAL, V. – HRABAL, V. *Diagnostika: pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky*. Praha: Karolinum, 2002. 199 s. ISBN 80-246-0319-5.
- CHODĚRA, R. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Praha: Academia, 2006, 209 s. ISBN 80-200-1213-3 (brož.).
- JANOUSEK, J. *Verbální komunikace a lidská psychika*. Praha: Grada, 2007. 169 s. ISBN 978-80-247-1594-0.
- JAROŠOVÁ, E. Ověřování účinnosti sociálněpsychologického výcviku. In KOMÁRKOVÁ, R., SLAMĚNÍK, I., VÝROST, J. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie III. Sociálněpsychologický výcvik*. Praha: Grada, 2001, s. 191–204. ISBN 80-247-0180-4.
- JEŽEK, S. Vztahy s dospělými mimo rodinu. In MACEK, P., LACINOVÁ, L. (eds.). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2006, s. 81–97. ISBN 80-7364-034-1.
- KALOUS, Z. – OBST, O. et al. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. 447 s. ISBN 80-7178-253-X.
- KARNSOVÁ, M. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. Praha: Portál, 1995. 151 s. ISBN 80-7178-032-4.
- KASÍKOVÁ, H. *Učíme (se) spolupráci spoluprací*. Kladno: Aisis, 2005. 141 s. ISBN 80-239-4668-4.
- KEBZA, V. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005. 264 s. ISBN 80-200-1307-5.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- KOMÁRKOVÁ, R. – SLAMĚNÍK, I. – VÝROST, J. (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie III: Sociálněpsychologický výcvik*. Praha: Grada, 2001. 224 s. ISBN 80-247-0180-4.
- KOŤA, J. Učitelství jako povolání. In VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. (eds.). *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2011, s. 15–24. ISBN 978-80-247-3357-9.
- KOZULIN, A. *A psychological tools: a sociocultural approach to education*. Cambridge: Harvard University Press, 1998. 182 s. ISBN 0674721411.
- KREJČOVÁ, L. Střední škola jako významný činitel rozvoje sociálních dovedností adolescentů. In HUMPOLÍČEK, P., SVOBODA, M. (eds.). *Sborník z 10. konference Sociální procesy a osobnost 2007*. Brno: Masarykova Univerzita, 2007. 11 s. ISBN 978-80-7392-016-6.

- KREJČOVÁ, L. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada, 2011. 226 s. ISBN 978-80-247-3474-3.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Neverbální komunikace*. Praha: SPN, 1988. 147 s.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. s. 280–292. ISBN 80-7178-551-2.
- KŘIVOHLAVÝ, J. Sociální opora v intervenčních programech. *Československá psychologie*, 2002, r. 46, č. 4, s. 340–346. ISSN 0009-062X.
- KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. Praha: Portál, 1996. 155 s. ISBN 80-7178-022-7.
- KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN 80-7178-945-3.
- LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- LAŠEK, J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 161 s. ISBN 978-80-7041-980-9.
- MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- MALCHÁREK, J. *Síla osobnosti, ... alebo ako neprebrať sám so sebou – I*. Bratislava: Športom proti drogám, o. z., 2009. 123 s. ISBN 978-80-970100-3-4.
- MANSTEAD, A. S. R. – HEWSTONE, M. (eds.). *Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*. Oxford: Blackwell, 1995. 712 s. ISBN 978-0631202899.
- MAREŠ, J. – JEŽEK, S. Sociální prostředí školy očima adolescentů. In SMÉKAL, V., MACEK, P. (eds.). *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002, s. 173–189. ISBN 80-85947-83-8.
- MAREŠ, J. – KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 210 s. ISBN 80-210-1070-3.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 2003. 197 s. ISBN 80-7178-853-8.
- MATĚJČEK, Z. *Psychologické eseje z konce kariéry*. Praha: Karolinum, 2004. 208 s. ISBN 80-246-0892-8.
- MLČÁK, Z. Psychická zátěž učitelů a sociálně suportivní chování ředitele školy. In ŘEHULKA, E., ŘEHULKOVÁ, O. (eds.). *Učitelé a zdraví 4*. Brno: Pavel Křepela, 2002, s. 27–38. ISBN 80-902653-9-4.
- MOODY, K. A. – CHILDS, J. C. – SEPPLER, S. B. Intervening with At-Risk Youth: Evaluation of the Youth Empowerment and Support Program. *Pediatric Nursing*, 2003, r. 29, č. 4, s. 263–270.
- MORGENSTERNOVÁ, M. – ŠULOVÁ, L. et al. *Interkulturní psychologie: rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007. 218 s. ISBN 978-80-246-1361-1.
- MUŽÍK, J. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Plzeň: Fraus, 2005. 202 s. ISBN 80-7238-220-9.
- MYTTON, J. A. et al. School-Based Violence Prevention Programs: Systematic Review of Secondary Prevention Trials. *Archives on Pediatrics and Adolescent Medicine* [online] 2002, č. 156, s. 752–762 [cit. 25. 9. 2008]. Převzato z: <http://www.archpediatrics.com>.
- NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005. 171 s. ISBN 80-247-0738-1.
- OLWEUS, D. A Useful Evaluation Design, and Effects of the Olweus Bullying Prevention Program. *Psychology, Crime & Law*, 2005, r. 11, č. 4, s. 389–402.
- ORPINAS, P. – HORNE, A. M. *Bullying Prevention*. Washington: American Psychological Association, 2006. 293 s. ISBN 1-59147-282-2.
- PAUKNEROVÁ, D. Rozdíly ve stylu vedení mezi muži a ženami v procesu globalizace. In RIEGEL, K. et al. *Vybrané psychologické problémy globalizace a transformace*. Praha: Agora, 2001. 137 s. ISBN 80-902945-2-9.
- PAULÍK, K. Některé psychologické faktory pracovní spokojenosti učitelů. In ŘEHULKA, E., ŘEHULKOVÁ, O. (eds.). *Učitelé a zdraví IV*. Brno: Pavel Křepela, 2002, s. 15–25. ISBN 80-902653-9-4.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium, 1995. 234 s. ISBN 80-85498-27-8.
- PLAMÍNEK, J. *Jak řešit konflikty*. Praha: Grada, 2006. 127 s. ISBN 80-247-1591-0.
- PROKOP, J. *Škola jako sociální útvar*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, 1996. 44 s. ISBN 80-86039-01-3.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 100 s. ISBN 978-80-87000-11-3.
- REILLY, D. H. The learner centered high school: Prescription for adolescents' success. *Education*, Chula Vista, zima 2000, r. 121, č. 2, s. 219–228, ISSN 00131172.
- RICE, P. L. *Stress and Health*. Pacific Grove. California: Brooks/Cole Publishing Company, 1999. 316 s. ISBN 0-534-26502-2.
- ROGERS, C. R. *Ako byt' sám sebou*. Bratislava: IRIS, 1995. 353 s. ISBN 80-88778-02-6.
- ROGERS, C. R. – FREIBERG, H. J. *Sloboda učit' sa*. Modra: Persona, 1998. 431 s. ISBN 80-967980-0-6.
- ROVAN, D. – VLAHOVIČ-ŠTETIČ, V. Self-Concept of High School Students with Various Levels of Mathematical Giftedness. *Studia Psychologica*, 2008, r. 50, č. 2, s. 169–178.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. 268 s. ISBN 8085931486.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. 322 s. ISBN 80-247-1821.
- SKALNÍKOVÁ, M. *Sociální opora v profesi učitele a ředitele základní školy jako protektivní faktor zvládnání zátěže*. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, katedra psychologie, 2005. 136 s.
- SMÉKAL, V. *Sociální kompetence: sociálně psychologická způsobilost a její rozvíjení*. Brno: Psychologický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 1995. 18 s.
- SMÉKAL, V. – MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. 264 s. ISBN 80-85947-83-8.
- SOLLÁROVÁ, E. *Aplikácie prístupu zameraného na človeka (PCA) vo vzťahoch*. Bratislava: Ikar, 2005. 196 s. ISBN 80-551-0961-3.
- SOUDKOVÁ, M. *O zdravých vztazích mezi lidmi: přátelství a manželství*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-196-8.
- STANCULESCU, E. *Social skills, social intelligence, perceived social support, and school performance* [přednáška]. Praha: 10th European Congress on Psychology, 3.–6. července 2007.
- STERNBERG, R. J. – WILLIAMS, W. M. *Educational psychology*. Boston: Allyn & Bacon, 2002. 616 s. ISBN 0-321-01184-8.
- SVOBODA, M. – KREJČÍŘOVÁ, D. – VÁGNEROVÁ, M. (ed.). 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. 791 s. ISBN 80-7178-545-8.
- ŠOLCOVÁ, I. – KEBZA, V. Sociální opora jako významný protektivní faktor. *Československá psychologie*, 1999, r. 43, č. 1, s. 19–38. ISSN 0009-062X.
- ŠTĚTOVSKÁ, I. Bálintovská skupina – bezpečná supervize pro učitele. *Rodina a škola*, 2007a, r. 54, č. 4, s. 28–29. ISSN 0035-7766.
- ŠTĚTOVSKÁ, I.: Hodnocení učitele očima M. Bálinta. In DOLEŽALOVÁ, J., VRABCOVÁ, D., SVATOŠ, T. (eds.). *Hodnocení v práci učitele: Psychodidaktické a etické souvislosti*. Šternberk:

- z celostátní didaktické konference. Hradec Králové: Gaudeamus UHK, 2007b, s. 180–183. ISBN 978-80-7041-010-3.
- ŠTĚTOVSKÁ, I. *Vybrané psychologické souvislosti změn v profesi učitele a jeho přípravě*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, katedra psychologie, 2008. 201 s.
- ŠVEC, V. *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 178 s. ISBN 80-210-1937-9.
- ŠVEC, V. et al. *Cesty k učitelské profesi utváření a rozvíjení pedagogických dovedností*. Brno: Paido, 2002. 306 s. ISBN 80-7315-035-2.
- TYRLÍK, M. – DVOŘÁKOVÁ, J. – JELÍNKOVÁ, J. Reprezentace interpersonálních vztahů jako součást sebesystému člověka a její změny v adolescenci. In MACEK, P., LACINOVÁ, L. (eds.). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2006, s. 99–113. ISBN 80-7364-034-1.
- VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. 304 s. ISBN 80-246-0181-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, M. – KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1538-7.
- VALIŠOVÁ, A. *Asertivita v prostředí rodiny a školy*. Praha: ISV, 2002. 326 s. ISBN 80-86642-03-8.
- VÁVRA, V. *Mluvíme beze slov*. Praha: Panorama, 1990. 308 s. ISBN 80-7038-128-0.
- VYGOTSKIJ, L. S. *Psychologie myšlení a řeči. Výbor z díla uspořádal, úvodním slovem a komentářem opatřil J. Průcha*. Praha: Portál, 2004. 135 s. ISBN 80-7178-943-7.
- VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I. (eds.). *Sociální psychologie*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2008. 404 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- WALLS, R. T. et al. The Characteristic of Effective and Ineffective teachers. *Teacher Education Quarterly*, San Francisco, zima 2002, r. 29, č. 1, s. 39.
- WATZLAWICK, P. – BEAVIN BAVELASOVÁ, J. – JACKSON, D. D. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie a paradoxy*. Hradec Králové: Konfrontace, 1999. ISBN 80-86088-04-9.
- WENTZEL, K. R. Relations between Social Competence and Academic Achievement in Early Adolescence. *Child Development*, 1991, r. 62, s. 1066–1078.
- WENTZEL, K. R. Does Being Good Make the Grade? Social Behavior and Academic Competence in Middle School. *Journal of Educational Psychology*, 1993, r. 85, č. 2, s. 357–364.
- WILSON, D. B. – GOTTFREDSON, D. C. – NAJAKA, S. S. School-Based Prevention of Problem Behaviors: A Meta-Analysis. *Journal of Quantitative Criminology*, 2001, r. 17, č. 3, s. 247–272.
- WOLFE, D. A. – JAFFE, P. G. – CROOKS, C. V. *Adolescent Risk Behaviors: Why Teens Experiment and Strategies to Keep Them Safe*. New Haven, London: Yale University Press, 2006. ISBN 0-300-11080-4.

PŘÍLOHA: INSPIROMAT HER A CVIČENÍ PRO ROZVOJ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ

Příloha je dalším námětem pro učitele, výchovné poradce, trenéry, vedoucí zájmových kroužků a další dospělé, kteří chtějí používat postupy vedoucí k rozvoji sociálních dovedností dětí a dospívajících. Obsahuje:

1. několik upřesňujících **metodických pokynů** k podpoře efektivity sociálněpsychologických her a cvičení;
2. **výběr** dalších interakčních cvičení, která se osvědčila v práci s dětmi a dospívajícími;
3. stručný **přehled** pramenů, z nichž byla čerpána uvedená cvičení a ze kterých lze získat další náměty interakčních her.

1. METODICKÉ ZÁSADY PRO PRÁCI S INTERAKČNÍMI HRAMI

Jak už bylo v různých kapitolách této publikace uvedeno, prostředí školy, zájmového oddílu či kroužku umožňuje působení dospělých (učitelů, trenérů, vedoucích) i vrstevníků – jednotlivců i sociálních skupin. **Vrstevnická skupina je žákovi cvičným polem**, na kterém ověřuje kromě jiného také své sociální dovednosti. **Záměrné rozvíjení sociálních dovedností** dětí a dospívajících stále není v podmínkách našich škol docela běžné. Víme však jistě, že děti i dospívající mezilidské vztahy prožívají velmi intenzivně a jsou otevřeni spontánnímu i záměrnému a cílevědomému působení. Proto je důležité začlenit do různých aktivit nácvik sociálních dovedností, ať už v rámci například běžných vyučovacích hodin (dobře se sociálněpsychologické hry propojují s výukou mateřského nebo cizího jazyka, občanské, výtvarné, dramatické, tělesné výchovy apod.), nebo hodin k tomu speciálně určených (tzv. adaptačních kurzů, třídnických hodin, výcviků řešení konfliktů apod.). Podobně je tomu se zájmovými aktivitami.

Bez akceptování **vývojových zvláštností** určitého věku se dá jen těžko postavit jakýkoli kvalitní edukační program. Znalost kognitivních, sociálních, emočních i motivačně-volních vývojových charakteristik dětí či dospívajících lze považovat za základní předpoklad programu rozvoje sociálních dovedností. Sociální hra je základní formou realizace interakčních cvičení. **Hra** uspokojuje potřeby dítěte (potřeby aktivity, změny, novosti, funkční libosti, poznávací potřeby, potřeby sociálních vztahů a vzájemného porozumění atd.). Ve hře se dětem odráží objektivní skutečnost stejně jako jejich vnitřní svět a vzájemně se propojují s představami a fantaziemi, jak je to možné jen ve hrách dětí. Vzhledem k tomu, že tyto sociální hry používáme záměrně s cílem rozvoje určitých sociálních dovedností, že jsou určitými intervenčními postupy, hovoříme o nich také jako o technikách nebo cvičeních.